

Sammlaren

Tidskrift för forskning om
svensk och annan nordisk litteratur
Årgång 137 2016

I distribution:
Eddy.se

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Berkeley: Linda Rugg

Göteborg: Lisbeth Larsson

Köpenhamn: Johnny Kondrup

Lund: Erik Hedling, Eva Hættner Aurelius

München: Annegret Heitmann

Oslo: Elisabeth Oxfeldt

Stockholm: Anders Cullhed, Anders Olsson, Boel Westin

Tartu: Daniel Sävborg

Uppsala: Torsten Petterson, Johan Svedjedal

Zürich: Klaus Müller-Wille

Åbo: Claes Ahlund

Redaktörer: Jon Viklund (uppsatser) och Andreas Hedberg (recensioner)

Biträdande redaktör: Ljubica Miočević

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av

Svenska Akademien, Vetenskapsrådet och Sven och Dagmar Saléns Stiftelse

Bidrag till *Samlaren* insändes digitalt i ordbehandlingsprogrammet Word till info@svelitt.se. Konsultera skribentinstruktionerna på sällskapets hemsida innan du skickar in. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 15 juni 2017 och för recensioner 1 september 2017. *Samlaren* publiceras även digitalt, varför den som sänder in material till *Samlaren* därmed anses medge digital publicering. Den digitala utgåvan nås på: <http://www.svelitt.se/samlaren/index.html>. Sällskapet avser att kontinuerligt tillgängliggöra även äldre årgångar av tidskriften.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

Svenska Litteratursällskapet PG: 5367–8.

Svenska Litteratursällskapets hemsida kan nås via adressen www.svelitt.se.

ISBN 978–91–87666–36–0

ISSN 0348–6133

Printed in Lithuania by
Balto print, Vilnius 2017

tivet hadde vært strengere gjennomført. Den største svakhet ligger i den for diskrete samkøring af gentagelsesbegrebet og analyserne. Afhandlingens hovedspørsmål er hvilken funktion gentagelsen har i Inger Christensens diktning. Det spørsmål besvares ikke optimalt fordi gentagelsesperspektivet er for vagt. Derfor står man tilbake med en usikkerhet hva angår dets anvendelighet. Hvor meget bedre kan vi forstå Inger Christensens forfatterskap hvis vi i stedet for at tale om systemer taler om gentagelser? Ideen er god, og utførelsen kompetent. Alligevel får afhandlingen ikke helt besvart spørsmålet. Det er ærgerligt. Men den har i hvert fald grundigt åpnet muligheten for at tenke videre i de baner.

Dan Ringgaard

Ingeborg Löfgren, *Interpretive Skepticism. Stanley Cavell, New Criticism, and Literary Interpretation*. (Skrifter utgivna av Litteraturvetenskapliga institutionen vid Uppsala universitet, 47). Uppsala universitet. Uppsala 2015.

Denne ambisiøse avhandlingen er et gedigent bidrag til den delen av litteraturvitenskapen som ligger i grenselandet mellom litteratur og filosofi. Ingeborg Löfgren tar utgangspunkt i dagligspråkfilosofien slik den er blitt utformet av den amerikanske filosofen Stanley Cavell. Det krever filosofisk talent, tålmodighet og stor litteraturteoretiske begavelse for å gjennomføre en avhandling som trekker på Cavell (og dermed implisitt også på Wittgenstein og Austin). Dette er også et modig arbeid, for dagligspråkfilosofien har fremdeles ikke en selvstøtt plass innenfor litteraturvitenskapen. Faget domineres ennå av etterdønningene etter den store franske teoribølgen. Mange innflytelsesrike litteraturvitere oppfatter dagligspråkfilosofien som perifer og irrelevant. De verken leser eller forstår den. Beundrere av dagligspråkfilosofien blir derfor ofte misforstått både av sine fagfeller innenfor litteraturvitenskapen og av kolleger i andre humanistiske disipliner. Löfgren har ikke latt seg kue av denne situasjonen. Hun har gjort et imponerende intellektuelt arbeid.

Avhandlingen hovedmål er å lansere begrepet "interpretive skepticism" (tolkningsskeptisisme). Argumentet er at mange litteraturforskere – ikke minst nykritikerne – inntar en skeptisk posisjon i forhold til tolkning. Dette er en ny påstand, hevder

Löfgren, særlig i forhold til nykritikerne, som man vanligvis ikke forbinder med skeptisisme. Löfgren anbefaler en tilbakevending til det hun kaller "the rough ground of interpretation." Uttrykket spiller på Wittgensteins "Back to the rough ground!" [Zurück auf den rauhen Boden!] (*Philosophical Investigations* (heretter PI), §107).

Avhandlingen består av en innledning og syv kapitler. Bokens første halvdel tar for seg tolkningsteoriens historie (kap. 1), legger fram Cavells skeptisisme-begrep (kap. 2), og presenterer så Löfgrens originale bidrag: begrepet om tolkningsskeptisisme (kap. 3). Den andre halvdel vender seg til nykritikken, som først introduseres historisk og teoretisk som en respons til modernismen (kap. 4). Deretter følger en inngående analyse av to fremstående nykritikere: filosofen Monroe C. Beardsley, som ble berømt for artikkelen "The Intentional fallacy," skrevet i samarbeid med litteraturforskeren W. K. Wimsatt (kap. 5), og Cleanth Brooks, mest kjent for boken *The Well-Wrought Urn* (kap. 6). Begge kan leses som tolkningsskeptikere, men ifølge Löfgren argumenterer Brooks ut fra premisser som peker mot et mulig ikke-skeptisk forhold til tolkning. Avhandlingen avsluttes med et kort kapittel om hvordan vi skal kunne komme oss ut av tolkningsskeptisismen (kap. 7). Her finner Löfgren mulige alternativer i Susan Sontags essay "Against Interpretation" og Cora Diamonds skjellsettende artikkel "The Difficulty of Reality."

Löfgren kjenner både Cavell og nykritikken ut og inn. Hun fletter uanstrengt sammen litteraturteori og filosofi, og overbeviser meg om at hun behersker dette fagfeltet. Avhandlingen bygger på grundig historisk og teoretisk forskning. Jeg er imponert over Löfgrens fine oversikt over tidligere tiders tolkningsteori, fra Schleiermacher til Gadamer. Jeg liker også den klare og konsise fremstillingen av sentrale tanker i Elizabeth Anscombes avgjørende bok *Intentions*. Og jeg synes hun gjør noe viktig og originalt når hun løfter fram Cleanth Brooks' forhold til filosofen Wilbur Marshall Urbans bok *Language and Reality* fra 1939. Löfgren satser også prisverdig stort: jeg liker hennes ambisjon om å overbevise oss om at vi trenger begrepet "tolkningsskeptisisme" både fordi det får oss til å se noe nytt i litteraturteorien og fordi det gir oss redskaper til å komme bort fra problemene denne formen for skeptisisme skaper.

Jeg har selvstøtt noen innvendinger. Avhandlingen, som er på 367 sider, kunne med fordel kuttes med

minst en fjerdedel. Löfgrens stil er ordrik. Hun bruker aldri ett ord der det er mulig å bruke tre eller fem. Det er for mange gjentakelser, både på setningsnivå og argumentsnivå. Om avhandlingen ble omhyggelig forkortet, ville den også bli mer presis, mer stringent, og dermed (enda) mer filosofisk overbevisende. Som Pascal skrev: "Je n'ai fait [cette lettre] plus longue que parce que je n'ai pas eu le loisir de la faire plus courte." ("Dette brevet ble lengre fordi jeg ikke hadde tid til å gjøre det kortere," *Lettres provinciales*, 16. brev.) Löfgren skriver bra, men ikke lytefri engelsk. Det ble ofte svært slitsomt å lese denne avhandlingen. Jeg er heller ikke helt overbevist om verdien av den lange diskusjonen om svindel (*fraudulence*) i tolkninger. Men siden det temaet ikke er helt sentralt for avhandlingens argument, skal jeg ikke komme nærmere inn på det her.

Löfgrens prosjekt står og faller med begrepet "tolknings skeptisisme." Om Löfgren ikke gir leseren en klar nok forståelse av begrepet, vil vi ikke kunne gå videre og bygge på det i våre egne arbeider. (Da vil det ikke få noen bruk, i Wittgenstands forståelse av ordet.) Det er ikke alltid like lett å forstå nøyaktig hva Löfgren mener med tolknings skeptisisme, og hvorfor hun mener at litteraturvitenskapen vil tjene på å kvitte seg med tolknings skeptisismen. Jeg oppfatter likevel de uklarhetene jeg skal diskutere i det følgende som *midlertidige*, i den forstand at jeg tror at hun har rett, men likevel savner en skarpere og mer presis fremstilling av *hvorfor* hun har rett.

For å forstå hva Löfgren mener med tolknings skeptisisme, må vi først skaffe oss klarhet i hva hun mener med tolkning (*interpretation*). Det finnes motbølger også når det gjelder ordene vi bruker for å beskrive det vi litteraturvitere driver på med. Begrepet "tolkning" står ikke lenger så sentralt i litteraturvitenskapen som det en gang gjorde. Hvordan forholder det seg til andre begreper som alle har hatt sine brukere? I gamle dager brukte vi ofte ordet "tekstanalyse." Teologer pleide å snakke om "utlegning" (et fint ord som nå virker litt gammelmodig). Nykritikken gjorde nærlesning (*close reading*) til et nøkkelbegrep, og franskmennene har alltid hatt sin *explication de texte*. I engelskspråklig forskning begynte ordet *interpretation* å blekne en gang på 1980-tallet. Stanley Fish og hans generasjon skriver om *interpretation*. Ett av de siste store bidragene til debatten var Shoshana Felmans Lacan- og Derrida-inspirerte "Turning the Screw of

Interpretation" fra 1977 (som ikke nevnes i avhandlingen). Men i USA i dag dominerer begrepet lesning (*reading*).

Utviklingen bort fra "tolkning" og mot "lesning" har medført at jeg ikke lenger har en klar forståelse av hva tolkning er. Selv snakker jeg stort sett om "lesninger." Ordet "tolkning" reserverer jeg, som Wittgenstein, for utlegning av uklare uttrykk, av utsegn som trenger en forklaring for å bli forstått (se PI, §87, §198, §201). Det følger at en "lesning" av en tekst nok kan inneholde tolkninger, men at den sjelden består *bare* av tolkning. Det er jo ytterst sjelden at vi oppfatter *alt* – hvert eneste ord – som står i en tekst som tolkningskrevende i Wittgensteins forstand. (Vanskelig modernistisk lyrikk hører kanskje med blant unntakene.) Men dette er ikke Löfgrens syn. Hun bruker ordet tolkning om de produktene litteraturvitere skaper (se 58). Enhver artikkel som forsøker å lese *Hedda Gabler* er altså en tolkning. Dette er i tråd men den språkbruken som dominerte på 1960- og 1970-tallet, og dermed også i pakt med språkbruken til teoretikerne hun skriver om, men begreper krever nok mer inngående drøfting i dag enn det gjorde i nykritikkens tidsalder.

Jeg tror at Löfgrens begrep om tolkning egentlig tilsvare dagens begrep om lesning, som også brukes om produktene, artiklene, bøkene som litteraturviterne skaper. Hun ville få flere lesere om hun gjorde leseren oppmerksom på dette. For i kjølvannet av Stephen Best og Sharon Marcus's artikkel "Surface Reading" (2009), og Rita Felskis kritiske analyser av mistankens hermeneutikk (som kom ut i bokform i 2015 under tittelen *The Limits of Critique*), er det mange litteraturvitere som er opptatt av lesningens problemer. Det ville vært nyttig for dem å få vite hvordan denne avhandlingen bidrar til den debatten. Men dette er ikke noe tema i avhandlingen.

Löfgren understreker at tolkning er noe annet enn beskrivelse eller forståelse. "Interpretations are logically different from mere descriptions of something immediately understood" (59). (Er dette virkelig en *logisk* forskjell?) I vanlig dagligtale forstår vi hva andre mennesker sier uten å måtte tolke dem: "Understanding, which comes about immediately and effortlessly, is not an understanding preceded and produced by interpretation," skriver hun (59). Tolkning krever arbeid, tenkning og dømmekraft: "We only interpret when we *need* to interpret – when something is not immediately clear – when understanding requires some *work*, some *thought*, and also some *judgment* [...]" (59). Dette setter opp

et skille mellom det vi umiddelbart forstår og det vi må arbeide med før vi forstår det. Bare det siste fører til tolkning. Men dette er ikke et selvsagt skille. For umiddelbart forståelige utsagn kan utfordre oss dypt. Tenk på Noras enkle replikk: "Jeg elsker dig ikke mere," for eksempel. Löfgren ville kanskje si at i dette tilfellet er det ikke ordene som trenger tolkning, men arbeidet de gjør i teksten. Det er selvsagt sant. Men poenget er at min formulering ("kan utfordre oss dypt") impliserer forskersubjektet på en måte som Löfgrens egne diskusjoner av tolkning ikke gjør.

Cavell forståelse av hva vi gjør når vi leser (tolker, i avhandlingens språkbruk) bygger på Wittgensteins syn på hva vi gjør når vi bedriver filosofi. For Wittgenstein står også det tenkende subjektet i sentrum. Han skriver at filosofiske spørsmål oppstår når vi føler at vi har gått oss vill, når vi ikke lenger finner veien. Den personlige opplevelsen av forvirring er grunnleggende for filosofien, for den fører til et akutt personlig behov for oppklaring, for filosofisk terapi. Målet for terapien er å komme fram til en klar beskrivelse av det opprinnelige problemet. Det er dette som er det filosofiske arbeidet. Når vi klarer å skape en oversiktlig fremstilling – lage en klar beskrivelse – letter tåken. Endelig ser vi landskapet vi trenger å orientere oss i! Da kan vi gå videre, fortsette reisen uten behov for filosofi. Til neste gang vi går oss vill. Spørsmålet er hvordan Löfgrens forståelse av tolkning forholder seg til dette synet. Jeg kan godt tenke meg at hun kunne vise hvordan hennes forståelse av tolkning passer sammen med dagligspråkfilosofiens vektlegging av leseerfaring, av nødvendigheten av å føle seg forvirret og fortapt. Men hun tar ikke opp problemstillingen.

Löfgren overtar en nokså nykritisk definisjon av tolkning, nemlig som kapasiteten til å se mønster og sammenhenger i teksten: "Interpretation requires the capacity to faithfully *and* creatively see *patterns*, relations, ways to combine different features, of the text" (63). På en måte virker dette formalistisk (vi skal se mønster, ikke betydning). Med dette mener jeg ikke å innføre et arbitrært skille mellom form og innhold. Mønstrene består jo av ord, og ord er verken ren form eller rent innhold. Snarere mener jeg at nykritikken (og også Löfgren) har en tendens til å privilegere lesemåter som ser ord som bærere av form og system på bekostning av andre lesemåter, for eksempel de som ser ord som bærere av historiske og politiske holdninger.

På en annen måte virker definisjonen altfor generell, for det er vel ingen som mener at en litteratur-

forsker *ikke* skal kunne se mønstre i teksten. ("Interpretation as opposed to what?") I det store esayet om *King Lear*, "The Avoidance of Love," skriver Cavell at dagligspråkfilosofien forsøker å forstå ord og erfaringer ved å tenke seg at disse ordene blir brukt av "human beings in particular circumstances who can be imagined to be having those experiences and saying and meaning those words" (270). Dette er en framgangsmåte som kan fremstå som helt forskjellig fra nykritikkens jakt på metaforer, figurer og andre mønstre. Jeg skriver "kan," for Löfgren har helt rett i at det ikke foreligger noen absolutt motsetning mellom nykritikken og dagligspråkfilosofien. Cavell selv understreker at: "There is more than one procedure which could count as 'attending to words themselves.' (Just as there is more than one way of expressing 'faithfulness to a text.')" ("Avoidance of Love," 268–69).

Både Wittgenstein og Cavell understreker at filosofiens oppgave er å minne oss om det selvfølgelig, det innlysende, det som ligger rett for nesen for oss, men som vi ikke har lagt merke til. Det samme gjelder litteraturlesninger. Den gode leseren ser noe, legger merke til noe. Våre lesninger (eller tolkninger) er forsøk på å få andre til å se det vi ser. Det er forskjell på en slik holdning til lesning/tolking og nykritikkens langt mer objekt-orienterte, og epistemologisk perspektiver på tekstlesning. Löfgren har overtatt litt for mye av nykritikkens forståelse av tekst og tolkning. Hun har en tendens til å se tekster som tolkningskrevende objekter, mens Cavell legger vekten på det lesende subjektets erfaringer, på opplevelsen av å bli utfordret av en tekst. Denne forskjellen burde ha blitt tematisert i avhandlingen.

Gitt Löfgrens inngående kjennskap til Cavell, er det faktisk underlig at hun ikke trekker inn Cavells egen tolkningspraksis i bøkene om Shakespeare og om film. Spesielt savnet jeg en skikkelig diskusjon av Cavells forståelse av lesning som en rapport om en erfaring i *Pursuits of Happiness*. Det er noe virkelig originalt ved Cavells fremhevelse av det lesende subjektet, nødvendigheten av å stole på sine egne erfaringer, og dermed også nødvendigheten av å trene opp erfaringen slik at den blir til å stole på.

Jeg savner altså en eksplisitt diskusjon av forskjellen mellom nykritikken og Cavells lese måte. Et studium av Cavells egen praksis ville også hjelpe Löfgren til å lage en sterkere fremstilling av hvordan vi egentlig kan unngå tolkningsskeptisisme. Her kunne Cavells artikkel "The Politics of Interpretation (Politics as opposed to what?)" i es-

saysamlingen *Themes Out of School* (1984) være nyttig. Ikke fordi den gir oss en definisjon av tolkning, men snarere fordi den ikke gjør det. For her diskuterer ikke Cavell tolkningsteori i det hele tatt. I stedet legger han fram sin egen grunnleggende uenighet med Paul de Man over hvordan en skal forstå ("lese"?) TV-seriefiguren Archie Bunkers utsagn "What's the difference!" Dette eksemplet burde ha vært av interesse for Löfgren, fordi det eksplisitt får fram Cavells lese måte.

Hva er så tolknings skeptisisme? Hovedtanken i avhandlingen er at (a) tolknings skeptisisme eksisterer; (b) vi litteraturforskere har ikke vært oppmerksomme på dette; og (c) grunnen til den manglende oppmerksomheten er at litteraturvitenskapen ikke har vært spesielt opptatt av skeptisisme. Avhandlingens hovedeksempel på tolknings skeptisisme er nykritikken. Min første reaksjon var overraskelse. Hvordan kan dette være noe nytt, enn si noe skjult? Og hvorfor nykritikerne? Det er jo åpenbart at så å si alle litteraturteoretikere etter 1970 er skeptikere med hensyn til språk og mening. Jeg tenker på dekonstruksjonister, Stanley Fish og andre nypragmatikere, poststrukturalister av forskjellige typer, inkludert Lacan, og andre teoretikere som bygger på Saussures språksyn. I dag er det ingen litteraturforskere som tør å stå åpent fram og erklære at de tror at ord har én fast betydning, at språket uproblematisk griper virkeligheten, eller at et litterært verk bare har én sann mening. Så hvorfor hevder Löfgren at vi har oversett disiplinens tolknings skeptisisme?

Löfgren oppklarer delvis min innledende forvirring ved å forklare at hun slett ikke er interessert i skeptisisme med hensyn til mening og språk (altså troen på at språket ikke klarer å gripe virkeligheten, eller troen at språket i seg selv er ute av stand til å kommunisere betydning). Tolknings skeptisisme er altså noe annet. Men hva? Og hvorfor er den et problem for litteraturvitenskapen? Det kostet meg mye arbeid å komme fram til en forståelse av begrepet. Löfgren burde ha uttrykt seg klarere!

Når hun skal introdusere begrepet, skrive Löfgren først at dette handler om problemet som ofte går under navnet "validity in interpretation" (se 17). Hun skriver at en tolknings skeptiker enten tviler på eller benekter en eller flere av de følgende fire påstandene: (1) det finnes gyldige tolkninger; (2) skillet mellom gyldige og ikke-gyldige tolkninger er meningsfullt; (3) det finnes kriterier for gyldig tolkning; (4) vi vet hva tolkning er. La meg kalle

dette "tradisjonell" tolknings skeptisisme. På 1960- og 1970-tallet ble slike spørsmål satt under intens debatt av forskere som E. D. Hirsch, Stanley Fish og P. D. Juhl. Debatten ebnet ut tidlig på 1980-tallet. (Ett av de siste bidragene kom fra Steven Knapp og Walter Benn Michaels i den omdiskuterte artikkelen "Against Theory" (1982), som hevdet at kun forfatterintensjonen garanterer tekstens mening.)

Men Löfgren har mer på hjertet. Den tradisjonelle formen er nemlig bare en del av det hun kaller tolknings skeptisisme. Begrepet inkluderer også: "any view that takes our authority, competence and knowledge with regard to literary interpretive practice to ultimately be in need of theoretical underpinning — to be in need of an interpretive theory. I take the very raising of theoretical questions concerning the nature, logic, and validity in literary interpretation in a certain form, or spirit, to constitute interpretive skepticism, regardless of whether that theory takes itself to have been able to provide such a theoretical foundation or not" (18). Morris Beardsleys forsøk på å sette opp kriterier for gyldige tolkninger på forhånd, før lesningen foreligger, er et eksempel på tolknings skeptis.

Ifølge Löfgren er alle som forsøker å utarbeide en tolkningsteori, uansett hva teorien faktisk hevder, tolknings skeptikere. Men om alle tolkningsteorier er skeptiske, hvordan skal vi da komme oss "tilbake til den grove bakken"? Svaret er enkelt: vi må lese uten tolkningsteorier. Löfgrens ideal er at vi skal oppfatte lesning som en invitasjon til samtale. Skeptisismen isolerer oss fra andre. Men våre lesninger bygger på et språk vi deler med andre. De uttrykker det vi ser. De er ikke dogmatiske erklæringer, men invitasjoner. Kan du se hva jeg ser? Vi trenger ikke kriterier for gyldighet før lesningen. Lesningen (tolkningen) er invitasjonen. Om jeg ikke kan se det du ser, kan vi diskutere hvorfor. Kanskje jeg overså noe vesentlig, som du ikke overser. Kanskje det viser seg at vi har forskjellige interesser. Gyldigheten – jeg foretrekker å si verdien – av lesningen etableres gjennom denne samtalen.

Jeg merker at jeg selv viker tilbake for å bruke begrepet "gyldig tolkning" (valid interpretation). Selve begrepet, som nykritikerne (og dermed også Löfgren) bruke uten betenkeligheter, virker litt scientistisk. Det har et snev av epistemologi over seg som ikke tiltaler meg. Mine betenkeligheter i forhold til begrepet uttrykker Löfgrens egen kritikk av nykritikken. Enhver som snakker om "gyldig tolkning" kan lett komme til å tenke på dette som en klart definerbar størrelse. Dermed faller de for fris-

telsen til å gjøre nettopp der Löfgren viser at de gjør: forsøker å lage teorier som setter opp kriterier for gyldighet uavhengig av enhver faktisk lesning, og uten hensyn til det faktum at forskjellige tekster krever forskjellig respons. Om jeg skifter vokabular, og heller snakker om "verdien av lesningen," gjør jeg det eksplisitt at verdien skapes gjennom andre leseres dom. Dømmekraften kan ikke skilles fra subjektet som dømmer.

Jeg er altså helt enig i Löfgrens grunnleggende analyse. Men jeg ser også ett problem med avhandlingens måte å legge den fram på. For Löfgren skiller ikke mellom skeptiske tolkningsteorier og andre tolkningsteorier. Begge typer er problematiske, men avhandlingen diskuterer dem som om skeptisismen var det eneste problemet. Slik skriver Löfgren at tolknings skeptisisme er "the very effort to define literary interpretation and its criteria of validity in advance of any concrete act of interpretation; such a strategy is adopted in order to secure once and for all the validity of interpretive practice" (57). Hun tar ønsket om å fremskaffe en teori som kan garantere tolkningens gyldighet for å være paradigmatisk for alle tolkningsteorier. Löfgren viser at teoretikere som er opptatt av gyldighet argumenterer homologt med epistemologene. De setter opp kriterier for gyldighet, slik epistemologene setter opp kriterier for sann viten. Om de sier at vi aldri kan finne kriterier for gyldighet, argumenterer de parallelt med skeptikerne, som hevder at vi aldri kan fremskaffe sann viten. Om de sier at vi *kan* fremlegge slike kriterier, argumenterer de parallelt med anti-skeptikerne.

Om "gyldighet" betyr "sann tolkning," har Löfgren rett. For da blir dette en versjon av den epistemologiske debatten om sann viten eller kunnskap, noe Löfgren viser med stor klarhet. La meg understreke at for lesere av dagligspråkfilosofien blir et begrepet om en "sann tolkning" raskt uforståelig. Begrepet har en tendens til å bli brukt på måter som kaster oss ut i metafysikken. Er en "sann tolking" tekstens indre essens? Forfatterens intensjon, forstått som en slags homunculus i hennes hjerne før hun skrev noe ned? Slike spekulasjoner er meningsløse. (Å benekte dem er dermed like meningsløst.)

Men en "gyldig tolkning" har også blitt definert som en "fullstendig" (*complete*) tolkning. Dette er noe Löfgren kommer inn på i kapittel 6, der hun diskuterer Cavells kritikk av Cleanth Brooks artikkel "The Heresy of Paraphrase." Brooks hevder at en parafrase aldri kan uttrykke et dikts mening, og dermed aldri blir fullstendig (*complete*). I essayet

"Aesthetic Problems of Modern Philosophy," påpeker Cavell at Brooks gjør et dikt og en parafrase til likestilte størrelser. Men et dikt og en parafrase har ikke de samme oppgavene, skal ikke gjøre det samme arbeidet. Brooks glemmer at en parafrase ikke har som oppgave å *vere* diktet. Det gir dermed ingen mening å refse parafrasen for at den ikke kan være noe den ikke tar mål av seg til å bli, nemlig diktet selv.

For Cavell er dette et eksempel på et gjennomgående problem i filosofien (teorien): "We impose a demand for absoluteness (typically of some simple physical kind) upon a concept, and then, finding that our ordinary use of this concept does not meet our demand, we accommodate this discrepancy as nearly as possible. Take these familiar patterns: we do not really see material objects, but only see them indirectly; we cannot be certain of any empirical proposition, but only practically certain; we cannot really know what another person is feeling, but only infer it" ("Aesthetic Problems," 77). I de sammenhengene der uttrykk som "komme med en parafrase" eller "forklare nøyaktig hva noe betyr," hører hjemme, er de verken uklare eller teoretisk problematiske. Om vi begynner å lure på hva en parafrase er, eller hvordan det er mulig å komme med en parafrase, kan vi peke på slike eksempler og si: "slik legger vi fram en parafrase."

Löfgren siterer et langt utdrag nettopp fra dette avsnittet i Cavells diskusjon av Brooks og konkluderer: "Here Cavell is not explicitly calling Brooks an interpretive skeptic. However, Cavell clearly claims that Brooks is doing the 'same sort of thing' as the external-world skeptic and the other-mind skeptic: they are all imposing a demand for absoluteness [...] upon a concept" (294). Jeg er enig i at Brooks argument er homologt med skeptikerens. Jeg er også enig i at Cavells egne eksempler handler om skeptisismen. Men det følger ikke at Brooks faktisk blir skeptiker. I avsnittet der Cavell skriver dette viser han faktisk ikke til skeptisismen, men til Wittgensteins kritikk av *filosofien*. Midt i diskusjonen skriver han nemlig at Wittgensteins store for tjeneste er at han har vist "how constant a feature of philosophy this pattern is" (77). Dette gjelder altså filosofien generelt, ikke bare skeptisismen. Cavell utdyper poenget blant annet ved å si at filosofien har en tendens til å skape begreper og distinksjoner som ikke gjør noe arbeid. Dette er et problem som går videre enn skeptisismen.

I *The Blue Book* kritiserer Wittgenstein jakten på teorier, forstått som jakten på absolutt presise be-

greper som klarer å samle under seg alle eksempler på fenomenet under diskusjon. Han kaller dette "the craving for generality." (Dette skriver jeg mer om i boken *Revolution of the Ordinary: Literary Studies after Wittgenstein, Austin, and Cavell*, som kommer ut i 2017). I *Philosophical Investigations* utvikler han poenget til en grunnleggende kritikk av filosofiens tro på at ultraskarpe begreper, hinsides dagligspråkets alminnelige distinksjoner, er nødvendig for å løse filosofiske problemer (se PI §65–§108).

Jeg er helt enig med Löfgren i at troen på at en på død og liv *må* ha en tolkningsteori, forstått som en teori om gyldige tolkninger, er en filosofisk blindvei. Men det følger ikke at *alle* teorier er skeptiske. Problemet er at hun ikke tar opp akkurat denne problemstillingen. Dermed skiller hun ikke mellom fenomener som faller under Wittgensteins kritikk av "the craving for generality" og skeptisismen. Skeptiske teorier faller også under Wittgensteins kritikk. Men de er ikke de eneste teoriene som gjør det. Dermed forblir forholdet mellom teori og skeptisisme uavklart i avhandlingen.

Wittgenstein gir et eksempel som handler om fullstendighet: "Supposing [...] there was a game resembling that of chess but simpler, no pawns being used in it. Should we call this game incomplete?" (*The Blue Book*, 19). I dette tilfellet har vi ingen kriterier for fullstendighet (og dermed ikke for ufullstendighet heller). Kravet blir meningsløst. Generelt mener Wittgenstein at det er greit å kreve fullstendighet (forstått som en definisjon eller teori som er sann for absolutt alle eksempler på fenomenet under analyse) når det gjelder empiriske begreper (han nevner en avhandling om epler), men at det er helt meningsløst når det gjelder "grammatiske" begreper (han nevner dagligdags begreper som "wishing", "thinking", "understanding", "meaning"). Poenget er at når det gjelder det å "ønske," for eksemple, ikke finnes ett spesifikt sett kjennetegn som kan definere begrepet for all framtid, for alle mulige tilfeller. Vi har bare eksempler på bruk. Ingen forsøk på generalisering – det vil si ingen forsøk på å skape en generell teori – vil uttømme begrepet eller fange alle dets nyanser. Vi skaffer oss klarhet i spesifikke regioner av bruk ved å studere spesifikke eksempler, spesifikke tilfeller. (Se særlig PI, §71, og mer generelt §65–§108.)

Jeg mener altså at denne avhandlingens største problem er at den ikke skiller klart nok mellom skeptisismen og fristelsen til å skape teorier. Mange av teoriene Löfgren tar opp er faktisk skeptiske.

Men ikke alle. Og i hvert fall ikke Brooks diskusjon av parafrase.

Språkbruken i avhandlingen er av og til forvirrende. Jeg skal ikke dvele ved eksempler her. Men ett må nevnes, fordi det er så sentralt, nemlig begrepet "skeptical twin," som forvirret meg hver eneste gang det dukket opp. Löfgren skriver helt korrekt at Descartes' "quest for certainty and for an ultimate foundation of knowledge" er anti-skeptisk (66). Cavell viser imidlertid at søkenen etter absolutt sikkerhet er skeptisismens vrangside. For søkeren etter absolutt sikkerhet og skeptikerens har samme syn på hva sikker kunnskap er. Forskjellen er at skeptikeren erklærer at absolutt sikker kunnskap *ikke* kan oppnås, mens anti-skeptikeren hevder at den *kan* oppnås. Löfgrens fremstilling av dette er helt grei. Hun er også kreativ når hun kaller slike filosofer epistemologiske tvillinger. Problemet oppstår når hun velger å kalle anti-skeptikeren den "skeptiske tvillingen" (*the skeptical twin*, 67). Avhandlingen hevder ofte at visse teoretikere er "skeptiske tvillinger". Men hver eneste gang jeg leser begrepet "den skeptiske tvillingen" tenker jeg automatisk at det gjelder skeptikeren. For om denne tvillingen er skeptisk, følger det jo at den andre tvillingen *ikke* er skeptisk. Men skeptikeren er jo nettopp den *andre* tvillingen. Med andre ord: Begrepet "skeptisk tvilling" tvinger fram spørsmålet "Skeptical as opposed to what?" Og i denne avhandlingen er svaret på det spørsmålet faktisk "skeptical as opposed to skeptical." Begrepet er grunnleggende forvirrende og gjør det vanskeligere enn det trenger å være å forstå avhandlingen. Her kan en jo innvende at siden jeg tross alt forsto begrepet, kan dette ikke være så viktig. Men jeg kjenner jo Cavells filosofi godt fra før. Hvorfor ikke rett og slett skille mellom "skeptikeren" og "anti-skeptikeren" og heller understreke at begge har det samme metafysiske syn på hva sikker kunnskap er?

I avhandlingens siste kapittel vender Löfgren seg til Cora Diamonds begrep om "vanskeligheten med virkeligheten" ("the difficulty of reality") og Coetzees roman *Elizabeth Costello*. Hun tar også opp Susan Sontag og Eve Sedgwick. Her er argumentet at "store teorier" – marxisme, feminisme, psykoanalyse, dekonstruksjon, feminisme, postkolonial teori og så videre – ikke er under angrep i denne avhandlingen. Slike teorier kan hjelpe oss til å se virkeligheten annerledes. Om Löfgren ikke angriper dem, er det fordi de ikke spesifikt er tolkningsteorier. Eller kanskje snarere: fordi de ikke

trenger å være det. Derimot kan de blir dogmatiske, autoritære i forhold til teksten. Men de trenger ikke bli det heller. Alt dette tror jeg Löfgren har rett i.

Löfgrens alternativ til skeptiske tolkningsteorier er å løse spesifikke tolkningsproblemer "piecemeal", altså når de oppstår i konkrete sammenhenger (se 153, 156, 208, 232, 317, 326). Men avhandlingen gir ingen eksempler på slik problemløsning. Jeg opplever dette som et nytt eksempel på Löfgrens manglende vilje til å diskutere faktiske litteraturløsninger, gi seg i kast med konkrete eksempler. Dette står i kontrast til Cavells egen praksis. Hvorfor ikke vise hva Brooks gjør med en tekst, i detalj? Hvorfor ikke se på hva Cavell gjør med en tekst, eller en film, og bruke dette som en del av den teoretiske analysen? En slik fremgangsmåte ville være i pakt med dagligspråkfilosofiens forståelse av hvordan en løser filosofiske problemer.

Til slutt skriver Löfgren skriver at hun vil "end on a note where theory and practice are given the chance to acknowledge one another" (351). Men gitt at hun ikke selv har vist noen interesse for å analysere konkrete lesninger, er det ikke klart for meg hva Löfgren egentlig vil at vi skal gjøre. Hva mener hun med "praksis"? Hvordan skal vi forstå "teori" etter denne avhandlingens sterke avvisning av all tolkningsteori? Men dette er spørsmål Löfgren kan ta opp i sitt neste arbeid. For det er åpenbart at hun kommer til å skrive mer. Ingeborg Löfgren har et stort litteraturvitenskapelig talent. Hun kommer til å vise igjen på fagfeltet vårt i årene som kommer.

Toril Moi

Daniel Pedersen, *Tårnarnas poetik. Nelly Sachs tidiga författarskap fram till och med* In den Wohnungen des Todes. Institutionen för kultur och estetik, Stockholms universitet. Stockholm 2016.

Intensjonen med Daniel Pedersens studie har vært å dekke et kunnskapshull i forskningen på Sachs sitt forfatterskap (278), og avhandlingen undersøker altså Sachs' tidlige forfatterskap fra ungdommen frem til og med debutsamlingen *In den Wohnungen des Todes* (1947). Dette innebærer at avhandlingen suksessivt følger forfatterskapet fra Sachs som ung, følsom, kulturelt dannet og materielt privilegert kvinne i Tyskland begynner å skrive fortellinger, legender og dikt på 20-tallet, gjennom trettitallet, som historisk, og for Sachs personlig, som var jødisk, preges av Hitlers maktovertagelse, og

av den stadig mer prekære situasjonen for jødene, og for Sachs, både ideologisk og kulturelt, både praktisk-materielt og eksistensielt, frem til Sachs og moren flykter med et av de siste passasjerflyene som gikk fra flyplassen Tempelhof i Berlin i mai 1940. Denne flukten bringer Sachs i et livslangt eksil i Stockholm, noe som for henne innebar gradvis kunnskap om utryddelsen av jødene, og også språklig, praktisk, kulturell og ikke minst litterær reorientering og forvandling, som altså kommer til uttrykk i debuten i 1947.

Når Daniel Pedersen med sin avhandling har gjort en studie i denne tidlige delen av forfatterskapet, innebærer det at han har hatt å gjøre med et litterært materiale som i stor grad ikke finnes i utgivelser. Forutsetningen for studien har i så måte vært at Pedersen har søkt i arkivene der Sachs sitt etterlate materiale befinner seg, for å beskrive materialets omfang og for å studere det i lys av avhandlingens problemstillinger. Avhandlingens problemstilling er todelt: 1) hvor omfattende er Sachs sitt upubliserte tekstkorpus fra tiden i Tyskland? og 2) hvordan ser Sachs sin litterære bane ut fra 1920-tallets begynnelse frem til og med debuten i 1947?

Avhandlingens innledning presenterer Nelly Sachs sitt forfatterskap, materiale for analyse i avhandlingen, samt avhandlingens posisjon i forhold til annen, relevant Sachs-forskning. Innledningen gjør videre rede for avhandlingens hypotese og problemstillinger, samt teoretisk inspirasjon. Avhandlingen har tre hovedkapitler som utgjør kjernen i avhandlingen, og her analyseres tekster og dikt fra ulike faser i Sachs sitt tidlige forfatterskap. Sluttdiskusjonen sammenfatter avhandlingens viktigste funn og refleksjoner, og peker også mot videre forskning.

Doktoranden gjør rede for arbeidet i arkivene, og også for utfordringene med å samle og sammenstille Sachs sitt upubliserte forfatterskap. Selv om deler av dette er kjent og publisert, er store deler det ikke. Doktoranden har systematisert materialet gjennom tematiske "cluster", som gjorde det mulig for ham å se på dominerende tematiske strukturer i forfatterskapet. Dette arbeidet, som altså inkluderer utvalg og avgrensning av materiale for avhandlingens analyser, har vært styrt av intensjonen om å frembringe et bilde av et "poetisk univers", der "tårnernes poetikk" blir det samlende analytiske grepet for avhandlingens tolkningsarbeid.

Tårnene fungerer på et nivå som et konkret lyrisk bilde som manifesterer lidelse, smerte, utsatthet,